

## بررسی تکالیف فردی و اجتماعی مؤمنان در قبال حضرت حجت علیه السلام از دیدگاه

### آیت الله بهجت علیه السلام

حجت الله رجبی<sup>۱</sup>

#### چکیده

از آنجا که یکی از مباحث مهم مهدوی، وظایف و تکالیف شیعیان در دوران غیبت آخرین حجت الاهی است، در میان آثار مرحوم آیت الله بهجت علیه السلام می توان به نکاتی دقیق و راهبردی در رابطه با این موضوع بسیار مهم دست یافت که بیانگر رابطه عمیق معنوی ایشان با حضرت حجت علیه السلام می باشد. آنچه در این مقاله به روش توصیفی به آن پرداخته شده، تکالیف فردی و اجتماعی مؤمنان در قبال حضرت حجت علیه السلام از دیدگاه این عارف فرزانه می باشد که نکات راهبردی و دقیقی از نظرات او - که نشأت گرفته از آیات و روایات می باشد- فرا روی تشنگان معارف مهدوی قرار می دهد.

**کلیدواژگان:** تکالیف فردی، تکالیف اجتماعی، حضرت حجت، معرفت، ترک گناه و انجام

واجبات

## مقدمه

در روایات فراوانی که در مورد معارف مهدوی از حضرات معصومین علیهم السلام به یادگار مانده، به وظایف و تکالیف فردی و اجتماعی منتظران اشاره شده است که در منابع معتبر ذکر گردیده و بسیاری از نویسندگان در کتاب‌ها و نوشته‌های خود به این موضوع مهم ورود کرده و نکات ارزشمندی ارائه داده‌اند؛ از جمله سید محمدتقی موسوی اصفهانی در کتاب "مکیال المکارم فی فوائد الدعاء للقائم" تا هشتاد وظیفه برای منتظران حضرت مهدی علیه السلام برشمرده است. از دیدگاه حضرت آیت‌الله بهجت رحمته الله علیه مهم‌ترین نعمت‌هایی که خداوند به مردمان این عصر موهبت کرده، هم عصری با خاتم الاوصیاء، حضرت مهدی علیه السلام می‌باشد که امتیازات ویژه‌ای را برای آن‌ها به ارمغان آورده است؛ لذا مهم‌ترین موضوعی که انسان مؤمن در این زمانه باید پیگیری کند، ایجاد پیوند قلبی با آن حضرت است.

وی تأکید فراوانی بر لزوم ارتباط با امام زمان علیه السلام در دوران غیبت داشت و خود، تمام اعمال خویش را با رضای حضرت تطبیق می‌داد و تمام حرکات و سکنات و برنامه‌های روزانه‌اش در جهت رضای حضرت بود. ارتباط با حضرت مهدی علیه السلام یعنی تقرب جستن به ایشان به واسطه اعمالی که مورد رضا و موجب سرور حضرت است.

رهنمودها و توصیه‌های ناب و حکیمانه آیت‌الله بهجت رحمته الله علیه در مسائل مختلف مربوط به معارف مهدوی با توجه به شخصیت جامع او در عرصه‌های مختلف علمی، عرفانی و عملی باید در سطح جامعه منتظر، بازنشر و ترویج و تبیین شود، تا شاهد شکل‌گیری یک جامعه ایده‌آل مهدوی با عمل به تکالیف منتظران برای زمینه‌سازی ظهور حضرت حجت باشیم.

شناخت دقیق این وظایف، منتظر را در مسیر تحقق اهداف مهدوی و رسیدن به مقام انتظار واقعی یاری می‌دهد. تبیین وظایف، موجب تقویت روحیه انتظار، افزایش آگاهی از جایگاه امام عصر علیه السلام و ایجاد انگیزه برای عمل به وظایف مربوطه خواهد شد.

روش این تحقیق، توصیفی بوده و وجه تمایز این نوشتار با دیگر آثار مرتبط، تمرکز این مقاله بر رهنمودها و سیره عرفانی و عملی حضرت آیت‌الله بهجت رحمته الله علیه به عنوان چهره برتر عرفانی و مهدوی عصر حاضر می‌باشد.

## شخصیت‌شناسی

آیت الله العظمی محمدتقی بهجت (۱۲۹۴ - ۱۳۸۸ ش)، فقیه عارف، مرجع تقلید شیعه و از شاگردان برجسته سید علی قاضی و محمدحسین غروی اصفهانی بود. آیت‌الله بهجت رحمته‌الله‌علیه از اوان جوانی، مراحل عرفان و سیر و سلوک را آغاز کرد و دارای کرامات و مکاشفات غیبی بود.

او به راستی مصداق «علمای دعوت‌کننده به حضرت رحمته‌الله‌علیه بود که به فرموده امام هادی علیه‌السلام اگر در زمان غیبت وجود نداشتند، دام‌های ابلیس و یارانش، مردم را گرفتار می‌ساخت و دین آن‌ها را سلب می‌کرد؛ عالمانی که دل‌های شیعیان را از فتنه‌های دوران غیبت حفظ می‌کنند؛ همان‌طور که ناخدا، سواران کشتی را از امواج خروشان دریا محافظت می‌نماید. آیت‌الله بهجت رحمته‌الله‌علیه از مصادیق تام و تمام «راویان حدیث» است که در توقیع شریف امام زمان رحمته‌الله‌علیه حجت برای شیعیان قرار داده شده‌اند و امر شده‌ایم به آن‌ها رجوع کنیم.<sup>۱</sup>

وی از زمان کودکی در مسیر کسب رضای امام زمان رحمته‌الله‌علیه قدم گذاشت و خداوند نیز به پاس تلاش صادقانه‌اش نزدیک‌ترین راه را به او نشان داد و در قرابت با امام زمان رحمته‌الله‌علیه به بالاترین درجات نائل شد، تا جایی که به وصال محبوب دست یافت و در معرفت و محبت به امام خویش، گوی سبقت را از دیگران ربود. برای برخی از خواص، فرموده بود که بیش از چهل، پنجاه مرتبه خدمت حضرت، شرفیاب شده است.<sup>۲</sup>

اصیل‌ترین جنبه زندگانی حضرت آیت‌الله بهجت رحمته‌الله‌علیه امام‌محوری و مولی‌مداری عاشقانه و برخاسته از شوق و رغبت قلبی او بود. بی‌تردید سخن گفتن از شخصیت این فقیه عارف، بدون ذکر ظهور و بروز عشق و محبت و افروش به حضرت مهدی رحمته‌الله‌علیه سخنی ناقص و ابتر است. او به عنوان عبد صالح الاهی و مطیع محض امام عصر رحمته‌الله‌علیه هرگز عهد خویش را با امام زمان نقض نکرد و به شهادت مقامات عالی‌اش و به اذعان علمای عظام ربانی، از مقربان ساحت

۱. طبرسی، الاحتجاج، ج ۱، ص ۱۸.

۲. شیخ صدوق، کمال‌الدین و تمام‌النعمة، ج ۲، ص ۴۸۴.

۳. جمعی از شاگردان، حضرت حجت، ص ۳۰.

مقدس امام زمان علیه السلام و همچنین از فائزان به تشرفات نفیسه بود؛ از این رو مطالعه سیره عملی که این ولی صالح خدا در تعامل با مولایش حضرت حجت داشت و نحوه تحکیم و راسخ کردن این دلدادگی در اطاعت امام عصر اهمیت مضاعف می یابد و الگوی نیکو و راهنمای عملی برای مؤمنان خواهد بود.<sup>۱</sup>

### الف. تکالیف فردی مؤمنان در قبال حضرت حجت علیه السلام

با توجه به جایگاه حیاتی و بی بدیل امامت در ساختار اعتقادی شیعه<sup>۲</sup> و اهمیت وجود امام در نظام هستی<sup>۳</sup> به عنوان ولی و حجت الهی و مبین احکام و مفسر آیات و واسطه فیض خدا در روی زمین، وجود ایشان در جامعه و دسترسی عموم مردم به ایشان امری بدیهی و ضروری است. با توجه به غیبت طولانی امام زمان علیه السلام و مشکلات و مصائب فراوانی که از قبل، این موضوع متوجه مردم و جامعه بشری شده است، می توان به اهمیت این موضوع دست یافت که شیعیان و منتظران حضرت در قبال مقدمه سازی و زمینه سازی ظهور حضرت حجت علیه السلام تکالیف و وظایف سنگینی بر عهده دارند که در روایات حضرات معصومین علیهم السلام به آن ها اشاره شده است. این تکالیف، در دو ساحت فردی و اجتماعی قابل بررسی و تمایز می باشد که هر یک از این تکالیف هم از شاخصه ها و ابعاد مختلفی قابل بررسی است. در این مقاله با توجه با آثار آیت الله بهجت رحمته الله علیه به این تکالیف در حوزه های فردی و اجتماعی و شاخصه های آن در این دو حوزه پرداخته ایم.

۱. همان، ص ۴۵.

۲. «إِنَّ الْإِمَامَةَ مَنْزِلَةُ الْأَنْبِيَاءِ وَارِثَةُ الْأَوْصِيَاءِ. إِنَّ الْإِمَامَةَ خِلَافَةُ اللَّهِ وَ خِلَافَةُ الرَّسُولِ وَ مَقَامُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ مِيرَاثُ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ؛ إِنَّ الْإِمَامَةَ زَمَامُ الدِّينِ وَ نِظَامُ الْمُسْلِمِينَ وَ صَلَاحُ الدُّنْيَا وَ عِزُّ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّ الْإِمَامَةَ أُنْسُ الْإِسْلَامِ النَّامِي، وَ قُرْعَةُ السَّمَاءِ، بِالْإِمَامِ تَمَامُ الصَّلَاةِ وَ الزَّكَاةِ وَ الصِّيَامِ وَ الْحَجِّ وَ الْجِهَادِ وَ تَوْفِيرُ الْفِيءِ وَ الصَّدَقَاتِ وَ إِمضَاءُ الْحُدُودِ وَ الْأَحْكَامِ وَ مَنَعُ الثُّغُورِ وَ الْأَطْرَافِ الْإِمَامُ يُجِلُّ حَلَالَ اللَّهِ وَ يُحَرِّمُ حَرَامَ اللَّهِ وَ يُقِيمُ حُدُودَ اللَّهِ وَ يُدَبِّعُ عَنِ دِينِ اللَّهِ وَ يَدْعُو إِلَى سَبِيلِ اللَّهِ بِالْحِكْمَةِ وَ الْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَ الْحُجَّةِ الْبَالِغَةِ». الله وَ يُحَرِّمُ حَرَامَ اللَّهِ وَ يُقِيمُ حُدُودَ اللَّهِ وَ يَدَبِّعُ عَنِ اللَّهِ بِبِيلِ اللَّهِ بِالْحِكْمَةِ وَ الْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَ الْحُجَّةِ الْبَالِغَةِ... (کلینی، الکافی، ج ۱؛ ص ۲۰۰).

۳. عَنْ سَعِيدِ بْنِ سُلَيْمَانَ بْنِ جَعْفَرِ الْجَعْفَرِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقُلْتُ: تَخْلُو الْأَرْضُ مِنْ حُجَّةٍ؟ فَقَالَ: «لَوْ خَلَّتِ الْأَرْضُ طَرْفَةَ عَيْنٍ مِنْ حُجَّةٍ لَسَاخَتْ بِأَهْلِهَا» (شيخ صدوق، علل الشرايع، ج ۱، ص ۱۹۸).

## ۱. بعد اعتقادی

حضرت آیت الله بهجت رحمته الله علیه همواره تأکید داشت که اولین قدم برای ارتباط با امام عصر رحمته الله علیه تحصیل معرفت به آن حضرت و تقویت لحظه به لحظه این معرفت است. انسان در نخستین گام، باید امام زمان خویش را بشناسد. البته معرفت امام، مراتب و درجات گوناگون دارد. درجات اولیه این شناخت، دامن انسان را از مرگ جاهلی پاک می‌کند<sup>۱</sup> و درجات بالاتر آن، اکسیری است که لقمان را زبینه صفت حکمت می‌سازد؛<sup>۲</sup> بلکه سلمان را بالاتر از لقمان می‌کند،<sup>۳</sup> آن هم لقمانی که خلافت الاهی بر او عرضه شد.<sup>۴</sup>

خدای متعال درخواست هدایت یافتن به امام زمان رحمته الله علیه را با گفتن عبارت «اهدنا الصراط المستقیم» روزانه ده بار بر بندگان واجب کرده است.<sup>۵</sup> صراط معرفت امام، تنها راهی است که انسان را به معرفت و عبودیت خدای متعال می‌رساند.<sup>۶</sup>

آیت الله بهجت رحمته الله علیه اعتقاد یقینی داشت که اهل بیت علیهم السلام بر ما اشراف کاملی دارند، همه نور واحدی هستند و از حال ما غافل نیستند. وی راه رسیدن به معارف الاهی را شناخت آن بزرگواران می‌دانست و می‌فرمود:

معرفت ائمه وقتی بالا برود، به معرفت خدا می‌رسد؛ چون این‌ها باب الله هستند.

۱. «...هر کس بمیرد و او را نشناسد، به مرگ جاهلی مرده است» (شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمة، ج ۲، ص ۴۰۹).

۲. «... عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قُلْتُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ، قَوْلُهُ «وَلَقَدْ آتَيْنَا لَقْمَانَ الْحِكْمَةَ» قَالَ: «أُوتِيَ مَعْرِفَةَ إِمَامٍ زَمَانِيهِ»؛ ابو بصیر می‌گوید که از امام صادق رحمته الله علیه درباره این سخن خدای متعال سؤال کردم: «و به هر کس حکمت برسد، خیر کثیری به او رسیده است»، حضرت فرمود: (این حکمت)، همان اطاعت از خدا و معرفت به امام است» (برقی، محاسن، ج ۱، ص ۱۴۸).

۳. عن ابی عبدالله «سلمان خیر من لقمان؛ سلمان، برتر از لقمان است» (صفار، بصائر الدرجات، ج ۱، ص ۱۸).

۴. قمی، تفسیر قمی، ج ۲، ص ۱۶۳.

۵. امام صادق رحمته الله علیه درباره آیه «اهدنا الصراط المستقیم» فرمودند: «یعنی راه و معرفت امام» (قمی، تفسیر قمی، ج ۱، ص ۲۸).

۶. جابر می‌گوید که از امام باقر رحمته الله علیه شنیدم که می‌فرمودند: «فقط کسی خدای عز و جل را می‌شناسد و او را عبادت می‌کند که هم خدا و هم امام او از میان ما اهل بیت علیهم السلام را بشناسد» (کلینی، کافی، ج ۱، ص ۱۸۱).

«نزلونا عن الربوبیه و قولوا فینا ما شئتم»<sup>۱</sup> ما را از خدایی پایین بیاورید؛ و هر چه می‌خواهید درباره ما بگویید»<sup>۲</sup>

### اعتقاد به وجوب اطاعت از امام

کمترین میزان معرفت امام که بر هر انسانی واجب است اعتقاد به «مفترض الطاعه» بودن آن حضرت است. آیت‌الله بهجت رحمته در این باره می‌فرماید:

درباره معرفت و اعتقاد به امام «ادنی المعرفه» کافی است و آن این است که فقط معتقد باشیم که او امام «مفترض الطاعه» و وصی پیغمبر صلی الله علیه و آله است؛ و لو اسم او را ندانیم. همچنین دانستن ترتیب آن‌ها و اینکه امام چندم است، لازم نیست.<sup>۳</sup>

البته این مرتبه از معرفت که ذکر شد، پایین‌ترین درجه واجب و لازم در معرفت امام است که امکان تحقق آن برای هر شخص غیر مستضعفی در هر جای عالم و به هر زبان و لغتی وجود دارد و هیچ عذری برای کسی در دست نیافتن به این مرتبه از شناخت باقی نمی‌گذارد.

اعتقاد به «مفترض الطاعه» بودن امام، بدین معنا است که خداوند سبحان از روی شفقت و عطوفت به بندگان، اطاعت از امام را در تمام امور بر آن‌ها واجب کرده و اطاعت از ایشان، اطاعت

۱. این مضمون با عبارات متفاوتی در جوامع روایی آمده است: «اجعلونا عبیدا مخلوقین و قولوا فینا ما شئتم؛ ما را بندگان آفریده شده قرار دهید؛ سپس هر چه می‌خواهید درباره [مقام و منزلت] ما بگویید» (صفا، بصائر الدرجات، ج ۱، ص ۲۴۱) و نیز از امیرالمؤمنین علیه السلام روایت شده است: «لا تتجاوزوا بنا العبودیه ثم قولوا فینا ما شئتم و لن تبلغوا؛ ما را از بندگی بالاتر ندانید؛ سپس هر چه می‌خواهید درباره [مقام و منزلت] ما بگویید که بدان نمی‌رسید» (طبرسی، احتجاج، ج ۲، ص ۴۳۸).

۲. بهجت، علی، صحبت سال‌ها، ص ۳۱۷-۳۱۸.

۳. این سخن برگرفته از روایات اهل بیت علیهم السلام است. روایات متعددی به این مطلب اشاره دارد که برای اینکه فردی از دوستان و موالیان اهل بیت علیهم السلام محسوب شود کافی است اعتقاد و باور قلبی داشته باشد که در هر زمان، امامی از فرزندان رسول خدا صلی الله علیه و آله وجود دارد که دوستی و پیروی از او، و بیزاری جستن از دشمنانش واجب است؛ حتی اگر نام امام زمان خود را نداند یا ترتیب او در میان امامان را مطلع نباشد. برای مثال، عیسی بن عبدالله از امام صادق علیه السلام می‌پرسد: «اگر من امام زمان خود را نشناسم و ندانم که او کجاست، چه کنم؟» امام به او پاسخ می‌دهند: «تقول: اللهم انی اتولی من بقی من حججک، من ولد الامام الماضی، فان ذلك یجزیک ان شاء الله؛ [در این صورت با خود] این چنین بگو: خدایا، من پیرو آن حجت باقی مانده تو هستم که از فرزندان امام سابق است. اگر چنین بگویی، همین برای تو کافی است» (کلینی، کافی، ج ۱، ص ۳۰۹).

از خداوند متعال است؛<sup>۱</sup> چراکه خداوند، آن‌ها را از هر خطا و گناهی مصون و معصوم و مطهر داشته است.<sup>۲</sup> تمام اوامر و نواهی ایشان، مطابق مصالح و مفاسد و منافع و مضارّ بندگان است و از رضایت و حکمت الاهی فاصله نمی‌گیرد. البته این اطاعت و انقیاد، زمانی شیرین و دلنشین می‌شود که انسان یقین داشته باشد بالاترین مصلحت و نفعش در دل سپردن به امر امام معصوم خواهد بود؛<sup>۳</sup> همو که پدری دلسوز و رفیقی شفیق برای انسان است.<sup>۴</sup>

### اعتقاد به عصمت امام

از دیدگاه آیت‌الله بهجت رحمته‌الله‌علیه اعتقاد راسخ به عصمت امام از جمله ارکان اصیل ایمان حقیقی است. امام، هم از خطیئه معصوم و مصون است و هم از خطا. خطیئه به معنای معصیت و گناه است؛ اما خطا شامل هر گونه اشتباه کلی و جزئی و لو غیر عامدانه می‌شود. عصمت از خطیئه برای بندگان که همیشه از نفس خویش مراقبت می‌کنند امکان‌پذیر است؛ اما عصمت از خطا جز برای امامان میسر نیست.

۱. اشاره به آیه «اطيعوا الله و اطيعوا الرسول و اولوالامر منكم» (سوره آل عمران: ۵۹).

۲. اشاره به آیه «انما يريد الله ليذهب عنكم الرجس اهل البيت و يطهركم تطهيرا» (سوره احزاب: ۳۳).

۳. او تسلیم و اطاعت از امام را ثمره معرفت می‌داند و معتقد است آنگاه که معرفت به امام و مقام او در دل مؤمن، راسخ و مستحکم شود، عشقی عمیق از آن پدید می‌آید که با تمام وجود، تسلیم امر امام می‌شود. مؤمن واقعی، چنان دل سپرده امام خویش است که حتی اگر امام معصوم امری کند که در ظاهر، کاملاً خلاف مصلحت بنماید، با یقین و آرامش قلبی و با رغبت، به امثال امر ایشان دل و جان دهد و چون و چرا نمی‌کند؛ زیرا ایمان دارد که امام، او را به بهترین و حکیمانه‌ترین عمل فرا خوانده است. نمونه چنین اطاعت عاشقانه‌ای را می‌توان در قضیه «هارون مکی» یافت که داستان شگفت‌انگیزش در منابع معتبر ما ذکر شده است. ر.ک: ابن شهر آشوب مازندرانی، محمد بن علی، مناقب آل ابی طالب، ج ۴، ص ۲۳۷.

۴. در روایتی از امام رضا رحمته‌الله‌علیه چنین می‌خوانیم: «الإمام كالشمس الطالعة المجللة بنورها للعالم وهي في الأفق بحيث لا تنالها الأيدي والأبصار، الإمام البدر المنير، والسراج الزاهر، والنور الساطع، والنجم الهادي في غياهب الدجى وأجواز البلدان والقفار، ولجج البحار، الامام الماء العذب على الظماء، والداد على الهدى والمنجى من الردى، الامام النار على اليفاع، الحار لمن اصطلى به والدليل في المهالك من فارقة فهالك، الامام السحاب الماطر، والغيث الهاطل، والشمس والمضيئة، والسماء الظليلة، والأرض البسيطة، والعين الغزيرة، والغدير والروضة. الإمام الأئیس الرفیق، والوالد الشفیق، والأخ الشفیق، والام البرة بالولد الصغیر» (کلینی، کافی، ج ۱، ص ۱۹۸-۲۰۵؛ شیخ صدوق، أمالی، ص ۷۷۳؛ شیخ صدوق، عیون أخبار الرضا رحمته‌الله‌علیه، ج ۲، ص ۱۹۴-۲۰۰؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ص ۶۷۵).

با آگاهی از این مطلب که امام، مصون از هر گونه گناه و اشتباه است و تمام افعال و اقوال و اوامرش عین صواب و مصلحت و حکمت می‌باشد، انسان با اشتیاق قلبی و اراده باطنی و با تمام وجود، دل به خواست او می‌دهد؛ چراکه می‌داند نه تنها نجات اخروی، بلکه حتی اقبال دنیوی‌اش در پرتو دل‌دادن به امر امام است.

و چه زیبا است این گونه دل سپردن به امام علیه السلام همچنان که عبدالله بن ابی یعفر به امام زمان خود، امام صادق علیه السلام عرض کرد:

سوگند به خدا، اگر اناری را از وسط دو نیم کنی و بفرمایی که نصف آن حلال و نصف دیگرش حرام است، مطمئناً گواهی خواهیم داد نیمی را که حلال شمردی، حلال، و نیمه دیگر را که حرام شمردی، حرام است.<sup>۱</sup>

### یقین به عنایات امام

از جمله مراتب معرفت به امام این است که یقین داشته باشد در زمان غیبت، عنایات و افاضات حضرت صاحب الزمان علیه السلام دائماً شامل حال انسان‌ها می‌شود؛ همچون خورشید پشت ابر که اهل زمین را بهره‌مند می‌کند.<sup>۲</sup> مرتبه پایین این افاضات برای هر انسانی، این است که اگر زمین یک روز بدون امامی از اهل بیت علیهم السلام بماند، اهلش را در خود فرو می‌برد؛<sup>۳</sup> اما مراتب بالاتر آن، به اهل ایمان اختصاص دارد و تشرفات متعددی که در طول تاریخ غیبت نقل شده، گواه آن است. آیت‌الله بهجت علیه السلام تأکید فراوان داشت که با وجود محدودیت‌های ایام غیبت و عدم بروز ظاهری

۱. «وَاللَّهِ لَوْ فَلَقْتُ رَمَانَةَ بِيَضْفَيْنِ، فَقُلْتُ هَذَا حَرَامٌ وَ هَذَا حَلَالٌ، لَشَهِدْتُ أَنَّ الَّذِي قُلْتُ حَلَالٌ حَلَالٌ وَ أَنَّ الَّذِي قُلْتُ حَرَامٌ حَرَامٌ» (طوسی، محمد بن حسن، رجال الکشی، ج ۱، ص ۲۴۹).

۲. «قال سليمان: قُلْتُ لِلصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: فَكَيْفَ يَنْتَفِعُ النَّاسُ بِالْحُجَّةِ الْعَائِبِ الْمَسْتُورِ؟ قَالَ: كَمَا يُنْتَفَعُ بِالسَّمْسِ إِذَا سَتَرَهَا السَّحَابُ؛ سليمان می‌گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: مردم چگونه از داشتن حجت غایب و پنهان، سود می‌برند؟ حضرت فرمود: همان‌گونه که وقتی ابر، خورشید را پنهان می‌کند، مردم از خورشید سود می‌برند» (شیخ صدوق، کمال الدین، ج ۱، ص ۲۰۷).

۳. امام صادق علیه السلام: «لولا الحجج لساخت الارض باهلها؛ اگر حجت خدا نبود، مسلماً زمین، ساکنانش را فرو می‌برد» (نعمانی، الغیبه، ص ۱۵۵).

و عمومی امام در جامعه، عنایات آن حضرت به آنچه بیان شد، محدود نیست و حضرت حجت علیه السلام در هر ساعت از شبانه روز، مشکلات مؤمنان را در سراسر عالم رسیدگی و حوائج آن‌ها را برطرف می‌کند و از استغاثه‌کنندگان دستگیری می‌نماید.

معظم‌له همواره این نعمت‌ها را یادآوری می‌نمود و اهل ایمان را به استفاده از آن ترغیب می‌کرد و می‌فرمود:

چقدر حضرت مهربان است به کسانی که اسمش را می‌برند و صدایش می‌زنند و از او استغاثه می‌کنند. از پدر و مادر هم به آن‌ها مهربان‌تر است.<sup>۱</sup>

### حاضر و ناظر دیدن امام

یکی از اساسی‌ترین و بارزترین ویژگی‌های آیت‌الله بهجت علیه السلام - که ریشه سایر صفات و ملکات و رفتارهایش بود- این بود که در همه حالات و لحظات، امام عصر علیه السلام را حاضر و ناظر می‌دید و فعل و ترک خود را با رضای ایشان تنظیم می‌کرد. او نه تنها خود را در محضر حضرت حجت علیه السلام می‌دید، بلکه واقعا در محضر ایشان بود.

بدیهی است کسی که خود را در محضر آقا علیه السلام ببیند، نمی‌تواند بر خلاف رضای ایشان عمل کند و نیاز به هیچ وعظ و نصیحتی ندارد. این احساس حضور، بالاترین واعظ و هادی او است. هنگامی که عبد به این مرتبه از عبودیت رسید، سزاوارتر است که مولایش از او دستگیری کند و حجاب‌ها را از جلوی چشمانش بردارد و او را در جایگاه صدق در جوار خود قرار دهد.<sup>۲</sup> بر تمام مؤمنان لازم است که امام زمان علیه السلام و اهل بیت علیهم السلام را که چشم بینای خدا و گوش شنوای او هستند، حاضر و ناظر بر اعمال خود ببینند؛ چنانکه در روایت زیر به شیعیان دستور داده شده است:

آیا عقیده دارید برای ما در مورد شما چشمانی نظاره‌گر و گوش‌هایی شنوا وجود ندارد؟  
چقدر بد است آنچه به آن عقیده دارید! به خدا قسم، بر ما هیچ چیزی از اعمال شما

۱. جمعی از شاگردان، حضرت حجت، ص ۵۴.

۲. «فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍ؛ در قرارگاه صدق نزد پادشاهی توانابند» (سوره قمر: ۵۵)

مخفی نیست؛ پس همه، ما را حاضر نزد خود بدانید و نفس‌های خود را به کارهای خیر عادت دهید و اهل کارهای نیک شوید، تا این حقیقت را بشناسید. من به آنچه گفتم، فرزندان و شیعیان خود را امر می‌کنم.<sup>۱</sup>

آیت‌الله بهجت رحمته‌الله در این باره می‌فرماید:

امام زمان عین‌الله الناظره و اذنه السامعه و لسانه الناطق فی خلقه و یده المبسوطه (چشم بینا، گوش شنوا، زبان گویا و دست گشاده خداوند) است و از اقوال، افعال و نیات ما اطلاع دارد؛ مع ذلک گویا ما ائمه، به خصوص امام زمان علیه‌السلام را حاضر و ناظر نمی‌دانیم؛ بلکه گویا -مانند عامه- اصلاً زنده نمی‌دانیم و به کلی از آن حضرت غافل هستیم.<sup>۲</sup>

### اعتقاد به ولایت فقیه در عصر غیبت

در دیدگاه آیت‌الله بهجت رحمته‌الله همه اختیاراتی که برای پیامبر و امام علیه‌السلام در زمان ظهور هست، در زمان غیبت هم برای فقیه وجود دارد؛ مگر اینکه خلاف تقیه باشد. نمی‌توانیم بگوییم آنچه در زمان حضور حضرت واجب است، در زمان غیبت از وجوب می‌افتد. قهراً تمام امور مربوط به حفظ نظام شرع و متشرعان را باید فردی عهده‌دار شود که شایسته و اولی به این مقام باشد؛ و او کسی نیست مگر فقیه جامع‌الشرایطی که امین و مأمون باشد که بتواند همه احکام الهی را در حد توان از حدود، دیات، قصاص، اخذ خمس، زکات، قضاوت و ... در جامعه اسلامی اجرا کند.<sup>۳</sup>

### اعتقاد و پیروی از علمای اسلام

آیت‌الله بهجت رحمته‌الله با استناد به روایت معروف عمر بن حنظله<sup>۴</sup> رد کردن و قبول نکردن حکم حاکم شرع و فقیه را رد حکم امام معصوم دانسته و طبق حدیث، آن را در حد شرک می‌داند و با

۱. مجلسی، بحارالأنوار، ج ۴۶، ص ۲۴۳.

۲. جمعی از شاگردان، حضرت حجت، ص ۵۶-۵۷.

۳. همان، ص ۱۶۲.

۴. «... فَأَتَى قَدْ جَعَلْتُهُ عَلَيْكُمْ حَاكِمًا. فَإِذَا حَكَمَ بِحُكْمِنَا فَلَمْ يَقْبَلْهُ مِنْهُ فَانْمَا اسْتَخَفَّ بِحُكْمِ اللَّهِ وَعَلَيْنَا رَدُّ وَ الرَّادُّ عَلَيْنَا الرَّادُّ عَلَى اللَّهِ وَ هُوَ عَلَى حُدِّ الشَّرْكِ بِاللَّهِ» (حر العاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۸، ص ۹۹).

استناد به روایت «...ارجعوا فیها الی رواه حدیثنا...»<sup>۱</sup> اطاعت و فرمانبری از فقهای عادل را در زمان غیبت امری لازم و واجب شمرده است؛ چراکه بدون اطاعت و فرمانبری از او، اجرای احکام الهی در جامعه اسلامی متوقف شده و تعطیل می‌گردد و حال آنکه شارع حکیم قطعاً راضی به این امر نیست و احکام شریعت به هیچ وجه نباید تعطیل شود.<sup>۲</sup>

## ۲. بعد عملی

گام نخست در رابطه با امام، بعد اعتقادی، شناخت و معرفت به مقام و جایگاه ایشان است. پس از آنکه امام را با وصف عصمت و مفترض الطاعة بودن شناختیم، گام بعدی، عمل به خواست و دستورات ایشان است، تا بتوانیم از صمیم قلب و عاشقانه به آن حضرت تقرب جوییم. آیت الله بهجت رحمته الله می‌فرمود:

در هر واقعه و در هر حرکت و سکون، مشکل اصلی، تشخیص تکلیف است و بعد مشکل‌تر از آن، عمل به آن تکلیف.<sup>۳</sup>

## ترک گناهان و عمل به واجبات

در روش تربیتی آیت الله بهجت رحمته الله مهم‌ترین وظیفه مؤمن، توبه از گناهان و التزام به ترک محرمات و انجام واجبات شرعی است که خود منجی و هادی فرد به سوی سائر وظایف می‌باشد. او توبه از گناهان را از مهم‌ترین اسباب آماده شدن هر شخص برای ظهور می‌دانست. صد البته مهم‌ترین این واجبات شرعی، اعتقاد به جمیع معتقدات حقه است که بدون آن، سایر اعمال و وظایف نیز بی‌ارزش خواهد بود. معظم له به ترک معصیت در اعتقادات و اعمال بسیار تأکید داشت.

۱. «أَمَّا الْخَوَادِثُ الْوَأَقْعَةُ فَارْجِعُوا فِيهَا إِلَى رِوَاةٍ حَدِيثِنَا، فَإِنَّهُمْ حُجَّتِي عَلَيْكُمْ وَأَنَا حُجَّةُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ» (طوسی، محمد بن حسن، الغيبة، ص ۲۹۱، ح ۲۴؛ احتجاج، ج ۲، ص ۲۸۴؛ ابن بابویه، محمد بن علی، کمال الدین، ج ۱، ص ۴۸۵، ح ۴؛ طبرسی، فضل بن حسن، اعلام الوری، ج ۲، ص ۲۷۱؛ أبو جعفر الازلی، ابن ابی الفتح، کشف الغمة، ج ۳، ص ۳۳۸).

۲. همان، ص ۱۶۰.

۳. جمعی از شاگردان، حضرت حجت، ص ۶۱.

وی در جمله‌ای بسیار ارزشمند در مورد ارزش ترک گناه در مهیا شدن برای ظهور حضرت حجت علیه السلام چنین می‌فرماید:

اگر ظهور حضرت حجت علیه السلام نزدیک باشد، باید هر کس خود را برای آن روز مهیا سازد؛ از جمله اینکه از گناهان توبه کند. همین توبه باعث می‌شود که این همه بلاهایی که بر سر شیعه آمده است - که واقعا بی سابقه است - و بلاهای دیگری که تا قبل از ظهور آن حضرت می‌آید، از سر شیعه رفع و دفع گردد.<sup>۱</sup>

آیت‌الله بهجت رحمته الله علیه در گفتاری دیگر، ترک واجبات و ارتکاب محرمات را حجاب دیدار از امام عصر علیه السلام می‌داند و چنین می‌فرماید:

کجا رفتند کسانی که با صاحب الزمان علیه السلام ارتباط داشتند؟ ما خود را بیچاره کرده‌ایم که قطع ارتباط نموده‌ایم و گویا هیچ چیز نداریم. آیا آن‌ها از ما فقیرتر بودند؟ اگر بفرمایید به آن حضرت دسترسی نداریم، جواب این است که چرا به انجام واجبات و ترک محرمات ملتزم نیستید؟ حضرت به همین از ما راضی است؛ زیرا: «اورع الناس من تورع عن محارم الله»<sup>۲</sup> پرهیزکارترین مردم، کسی است که از کارهای حرام بپرهیزد». ترک واجبات و ارتکاب محرمات، حجاب و نقاب دیدار ما از آن حضرت است.<sup>۳</sup>

### • راه شناخت وظایف دینی

آیت‌الله بهجت رحمته الله علیه بسیار تأکید می‌کرد که انسان، رساله عملیه صحیحه را بگیرد و مطالعه کند و بر طبق آن عمل نماید. این گونه او به حضرت حجت علیه السلام نزدیک می‌شود و رضای ایشان را تحصیل می‌کند. این چنین می‌فرمود:

در زمان غیبت، ما باید به همین رساله‌های عملیه صحیحه عمل کنیم. حضرت به عمل به همین از ما راضی است.<sup>۴</sup>

۱. همان، ص ۱۸۴.

۲. کلینی، کافی، ج ۲، ص ۷۷؛ شیخ صدوق، من لایحضره الفقیه، ج ۴، ص ۳۵۸.

۳. جمعی از شاگردان، حضرت حجت، ص ۱۷۶.

۴. همان، ص ۶۲.

عقیده وی این بود که پس از معرفت به امام زمان علیه السلام و اعتقاد قلبی به ایشان، باید به شناخت دستورات و اوامر حضرت حجت مبادرت کرد. به همین منظور از همان کودکی به شناخت احکام دینی مبادرت کرده، پای در مسیر فقاقت و اجتهاد گذارد. سپس به آنچه می‌آموخت عمل می‌کرد و به واسطه عمل به همین دستورالعمل، به آن مقامات عالیه و آن درجه از قرب نائل شد. البته او معتقد بود که صرف چاپ و انتشار رساله، مجوز عمل به آن نمی‌شود. لازم است که مؤمن، با حال توسل به حضرت حجت علیه السلام، مجتهد جامع الشرایط و جایز التقلید را بیابد و به رساله وی عمل کند.<sup>۱</sup>

### • مراقبت دائم

آیت الله بهجت علیه السلام تأکید زیادی داشت که برای حفظ ارتباط با امام علیه السلام انسان باید مراقبت دائمی اختیار کند تا در نتیجه این مراقبه، میزان این ارتباط قلبی را بداند و تغییرات آن را حس کند. میزان ارتباط قلبی انسان با امام زمان علیه السلام دارای درجات متفاوتی است و شدت و ضعف دارد. هر قدر انسان مراقبه قلبی بیشتری داشته باشد، دماسنج قلبش دقیق‌تر خواهد شد و کم و زیاد شدن این درجات را سریع‌تر و دقیق‌تر حس خواهد کرد.

### • وظیفه در فتنه‌های آخرالزمان

آیت الله بهجت علیه السلام قاعده اولی در مواجهه با فتنه‌ها را لزوم احتیاط عملی و توقف نظری می‌دانستند که البته این راه حل، برای هر کسی ممکن و همچنین عمده‌ترین سلاح برای اهل ایمان است. می‌فرمود:

انسان باید در موارد شبهه که نمی‌داند وظیفه‌اش چیست، توقف کند، تا خدا وظیفه‌اش را برایش روشن نماید و نیز در قبال وقایع و رویدادهای تازه و حادث، همان‌گونه عمل کند که در گذشته عمل می‌نمود: «تمسکوا بالامر الاول».<sup>۲</sup>

۱. همان، ص ۶۲-۶۳.

۲. عن ابی عبدالله انه قال: «کیف أنتم إذا بقیتم دهرأ من عمرکم لا تعرفون إمامکم؟» قیل له: «إذا کان ذلک کیف نصنع؟» قال: «تمسکوا بالامر الأول حتی یستیقن [حتی یستبین لکم]»؛ از حضرت صادق علیه السلام روایت شده که فرمودند: «چگونه هستید...»

آیت الله بهجت رحمته الله علیه همچنین تأکید داشت که با توجه به شدت فتنه‌های آخرالزمان و اینکه عده زیادی، از ایمان خارج می‌شوند و سختی‌ها و ابتلائات شدیدی متوجه مؤمنان خواهد شد، همواره باید دعا کنیم که حصول فرج برای ما توأم با عافیت بوده، انسان از حیث حفظ ایمان و جمیع لوازمش تا آخر کار، در عافیت مطلق باشد.<sup>۱</sup>

### دعا و تضرع برای تعجیل فرج

آیت الله بهجت رحمته الله علیه با توجه به روایات وارده<sup>۲</sup> که عبادت در زمان غیبت را افضل از عبادت در زمان حضور می‌داند، دعا برای تعجیل فرج را از مهم‌ترین وظایف مؤمن می‌دانست که اگر این دعا با شرایطش باشد - که همان ترک معاصی و انجام واجبات و توبه است - در تعجیل فرج، تأثیر دارد. التزام به این دعا در سیره عبادی ایشان، بسیار مشهود بود؛ به نحوی که به جرأت می‌توان گفت ساعتی از ساعات بیداری ایشان نبود که برای فرج حضرت حجت دعا نکرده باشد.

یکی از توصیه‌های ایشان که برای تشنگان وصال بسیار بهجت‌انگیز است، چنین بود:

حتی اگر با دعا برای ظهور حضرت به مصالحی فرج عام حاصل نشود، قطعاً برای خود دعاکننده فرج شخصی حاصل می‌گردد.<sup>۳</sup>

زمانی که به سر برید مدتی از عمر خود را؛ در حالی که امامتان را نشناسید؟» عرض شد: «در چنان زمانی، چگونه باید رفتار کنیم؟» حضرت فرمودند: «به آنچه از سابق عمل می‌کردید و برایتان مسلم و آشکار بوده از دین، متمسک شوید تا [حق] برای شما روشن و هویدا گردد (صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج ۲، ص ۳۴۸).

۱. جمعی از شاگردان، حضرت حجت، ص ۶۴.

۲. قال رسول الله صلی الله علیه و آله: «طوبی لمن رآنی و آمن بی ثم طوبی [بقولها سبعا] لمن لم یرنی و آمن بی؛ مرحباً به حال کسی که مرا دید و به من ایمان آورد و مرحباً و مرحباً [تا هفت بار] به حال کسی که مرا ندید و به من ایمان آورد» (شیخ صدوق، خصال، ج ۳، ص ۳۴۲). در روایتی دیگر چنین فرمودند: «العباده فی الغیبه افضل من الحضور؛ عبادت در زمان غیبت، برتر از زمان حضور است». نیز به اصحاب خود می‌فرمودند: «انتم اصحابی و اولئک اخوانی، فواشوقا الی اخوانی، آمنوا بسواد علی بیاض؛ شما یاران من هستید و آن‌ها - که در آخرالزمان می‌آیند - برادرانم هستند. چقدر من مشتاقم به دیدار برادرانم. آن‌ها به سیاه‌هایی بر روی کاغذها ایمان آورده‌اند» (رک: شیخ صدوق، من لا یحضره الفقیه، ج ۴، ص ۳۶۵؛ شیخ حرعاملی، وسائل الشیعه، ج ۲۷، ص ۹۲؛ مجلسی، بحارالانوار، ج ۵۲، ص ۱۲۵؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج ۱، ص ۲۸۸).

۳. جمعی از شاگردان، حضرت حجت، ص ۶۷.

البته تنها کسانی که صادقانه به دنبال حضرت هستند، اهمیت این مطلب را درک و آثار آن را تحصیل می‌کنند.

استقامت بر ایمان، از مهم‌ترین مؤلفه‌های ضروری برای مؤمن است. اگر کسی بخواهد بداند که با وجود فتنه‌های فراوان در آخرالزمان، آیا همچنان بر ایمان خود ثابت قدم مانده است یا نه، باید ببیند که آیا برای تعجیل فرج حضرت حجت عجل الله فرجه دعا می‌کند یا نه. آیت‌الله بهجت رحمته الله در این خصوص می‌فرمود: دعا برای تعجیل فرج، نشان دهنده این است که دعاکننده هنوز بر ایمان خود ثابت و استوار است.

وی دعا برای فرج را «نوعی ارتباط روحی با امام زمان عجل الله فرجه و مرتبه‌ای از فرج» می‌دانست و همچنین آثار بسیار بلند مرتبه‌ای برای آن بر می‌شمرد. غفلت از این نعمت بزرگ، مصداق کفران نعمت است؛ به ویژه برای کسی که واقعا طالب رضای امام عجل الله فرجه و شیدای وصال و دیدار ایشان است؛ به خصوص با توجه به این همه تأکیدی که از ناحیه خود حضرت به ما رسیده است.

### التزام به دعاهای مربوط به امام زمان عجل الله فرجه و عصر غیبت

آیت‌الله بهجت رحمته الله از بهترین راه‌های برقراری ارتباط با حضرت حجت عجل الله فرجه را توسل و استغاثه به ایشان، خواندن زیارات ماثوره، اهدای صلوات، تشریف به مراقد مطهره معصومان علیهم السلام و اماکن منسوبه به حضرت، همچون مسجد سهله و جمکران و ادای اعمال آن اماکن بر می‌شمرد. او همه روز پایبند بود که صبح‌ها به همان طریقی که خود اهل بیت علیهم السلام توصیه کرده‌اند با امام زمان خویش تجدید پیمان کنند و زیارت ماثوره امام زمان عجل الله فرجه بعد از نماز صبح یعنی دعای «اللهم بلغ مولای عن صاحب الزمان» را بخواند. او دوستان و اطرافیان را نیز به این دعاها تشویق می‌کرد و حتی تأکید می‌نمود که آداب و ظرائف این دعاها حفظ شود؛ مثلا سفارش می‌کردند پس از خواندن این دعا مطابق روایت، انسان به نشانه بیعت با امام زمان، دست روی دست خویش بگذارد. وی همچنین مقید بود که بعد از نماز عشا، ساعتی را در اتاق خلوت و تاریک برای توسل به امام زمان عجل الله فرجه و زیارت ایشان اختصاص دهد و این‌گونه شب و روز خود را در محضر حضرت طی می‌کرد.

افزون بر این، معظم له تأکید داشت در خلوت‌ها و اوقات تضرع، دعای «الهی عظم البلاء»<sup>۱</sup> بسیار خوانده شود. همچنین به خواندن دعای «اللهم کن لولیک...»<sup>۲</sup> به خصوص در هنگام اذان و صلوات ابوالحسن ضراب اصفهانی<sup>۳</sup> بعد از نماز عصر روز جمعه و برخی ادعیه دیگر توصیه می‌کردند و خود نیز به این دعاها و به طور خاص، تمام ادعیه وارد شده از ناحیه مقدسه، همچون زیارت رجبیه و دعای «اللهم انی اسالک بمعانی جمیع ما یدعوک به...»<sup>۴</sup> ملتزم بودند.

### عشق ورزی به اماکن منسوب به حضرت حجت

یکی از وظایف منتظران در سلوک حضرت آیت‌الله بهجت<sup>۵</sup> برای برقراری ارتباط با امام زمان<sup>عجل‌الله‌فرجه</sup> و حفظ و ارتقای این ارتباط، رفتن به اماکن منسوب به حضرت و انس گرفتن با آنجا و انجام اعمال مخصوص آن اماکن بود.<sup>۵</sup> بر همین اساس، او وقتی در عراق به تحصیل علوم دینی

۱. مرحوم شیخ عباس قمی در کتاب شریف مفاتیح الجنان درمورد این دعا می‌گوید: کفعمی در بلد الامین می‌گوید: «این دعای حضرت صاحب الامر امام زمان<sup>عجل‌الله‌فرجه</sup> است که آن را به شخصی که محبوس بود تعلیم فرمود پس خلاص شد». این دعا در کتاب جمال الأسبوع ابن طاوس؛ المزار (شهید اول)؛ مصباح کفعمی؛ المزار الکبیر ابن مشهدی، با اندکی تفاوت ذکر شده است.

۲. دعایی که برای سلامتی امام مهدی<sup>عجل‌الله‌فرجه</sup> دوازدهمین امام شیعیان خوانده می‌شود. این دعا با «اللَّهُمَّ كُنْ لَوْلِيكَ» آغاز می‌شود و در تهذیب الأحکام شیخ طوسی از امام باقر و امام صادق<sup>علیه‌السلام</sup> نقل شده است. به گفته علامه مجلسی، سند دعا مرسل است؛ با این حال، شواهدی همچون وجود دعا در کافی و تهذیب الأحکام و کتب معتبری مانند المزار الکبیر اثر ابن مشهدی، المصباح اثر کفعمی و اقبال الاعمال اثر سید بن طاوس و سازگاری مضامین دعا با عقل و نقل و اینکه تمام جملات و عبارات این دعا در ادعیه دیگر نیز آمده است، بر اعتبار و صحت دعا دلالت می‌کند.

۳. یکی از اعمالی که مرحوم آیت‌الله بهجت مقید بود عصرهای جمعه به آن بپردازد، خواندن صلوات ضراب اصفهانی است که از امام عصر<sup>عجل‌الله‌فرجه</sup> روایت شده است (بهجت‌الدعاء، ص ۱۷۷). همچنین این دعا در ابتدای مفاتیح الجنان در اعمال روز جمعه آمده است.

۴. از توقیعات حضرت بقیه‌الله<sup>عجل‌الله‌فرجه</sup> است که به دست جناب محمد بن عثمان از ناحیه مقدسه صادر شده و تمام فقرات این دعا در فضائل ائمه<sup>علیهم‌السلام</sup> و اسرار توحید است.

۵. وی ضمن برشمردن اماکن منسوب به حضرت حجت<sup>عجل‌الله‌فرجه</sup> از جمله مسجد سهله و جمرکان و منا و عرفات و سرداب مقدس در سامرا و مقامات منسوب به حضرت در مسجد سهله و وادی السلام و نجف اشرف و کربلا، کرامات و تشرفات و عنایات متعددی از امام زمان<sup>عجل‌الله‌فرجه</sup> نسبت به علما و بزرگان نقل نموده و منتظران و شیفتگان حضرت را به حضور در این

می‌پرداخت، با وجود مشغله‌های علمی فراوان، از این امر غافل نبود و از اهم برنامه‌های عملی‌اش، رفتن مستمر به مسجد مقدس سهله و بیتوته در آنجا بود. همچنین شب‌های طولانی را در آن مکان مقدس به عبادت می‌گذراند.

وی بعد از مراجعت به ایران، همان التزام را به مسجد مقدس جمکران داشت و مورد عنایت خاص بودن آن مکان را از مسلمات می‌دانست و می‌فرمود:

جمکران، سهله ایران است و خدا می‌داند چه اعظامی در آنجا چه کرامت‌هایی دیده‌اند.<sup>۱</sup>

### ب. تکالیف اجتماعی مؤمنان در قبال حضرت حجت علیه السلام

در دیدگاه آیت‌الله بهجت رحمته الله علیه، منتظران امام علیه السلام علاوه بر تکالیف فردی، یک سری وظایف اجتماعی هم در قبال ایشان دارند که با عمل به آن‌ها، زمینه‌ساز ظهور حضرت ایشان می‌شوند.

#### راهنمایی به سوی امام

او به بندگی و عشق‌ورزی شخصی خود به امام زمان علیه السلام اکتفا نمی‌کرد و دیگران را هم به این مسیر سعادت راهنمایی می‌نمود و مطابق دستور پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله علم خویش را به کسانی که شایستگی دریافت گوهر معرفت امام را داشتند، نشر می‌داد. او معتقد بود که هدایت انسان‌ها به ایمان و ولایت امام زمان علیه السلام در حقیقت، زنده کردن آن‌ها است و مهم‌ترین مصداق هدایت انسان‌ها، راهنمایی آنان به سوی امام آن‌ها است، تا از مرگ جاهلی در امان بمانند. در این راستا، تمام حرکات و سکنات وی در جهت هدایت مردم به امام زمانشان بود و مصداق عملی این روایت بود که: «جروا الینا کل موده؛<sup>۲</sup> هر محبتی را به سوی ما بکشانید.»

او معتقد بود آنچه به اعمال و رفتار اهل علم معنا می‌بخشد، خواست و رضایت امام عصر علیه السلام است. اهل علم همواره باید به دنبال این باشند که پای اعمال و خدمات خود، امضا و مهر و تأیید

اماکن مقدسه و ارتباط معنوی با حضرت و دعا و استغاثه و انجام اعمال عبادی توصیه می‌نماید (ر.ک: جمعی از شاگردان، حضرت حجت، ص: ۲۹۲-۳۰۹).

۱. جمعی از شاگردان، حضرت حجت، ص ۲۹۲.

۲. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، ج ۷۵، ص ۳۷۲.

امام زمان علیه السلام را بگیرند و توصیه می‌کردند که اهل علم، وظایف فردی و اجتماعی (همچون تحصیل، مطالعه، تدریس، تألیف، امامت جماعت، تبلیغ و...) خود را در راستای تحصیل رضا و تأیید حضرت حجت علیه السلام و خدمت به ساحت قدسی ایشان انجام دهند.

### در نظر داشتن منافع امت اسلام

یکی از مسائلی که آیت‌الله بهجت رحمته الله علیه را رنج می‌داد، این بود که بسیاری از کسانی که طالب دیدار یا ظهور حضرت هستند، انگیزه اصلی‌شان منافع شخصی است. خودشان را برای امام زمان علیه السلام نمی‌خواهند؛ بلکه آن حضرت را برای خودشان می‌خواهند. او این طریقه را درست نمی‌دانست و معتقد بود مردم باید خود و جان و مال خود را برای امام زمان علیه السلام و هدف بزرگ او بخواهند و برای او دعا کنند. برای سلامتی، ظهور، عافیت، پیروزی و از همه مهم‌تر، سلامت ماندن شیعیانش تا ظهور دعا کنند. امام برای عالم است، نه فقط برای من و تو. آن وقت آیا درست است که هر کس به جمکران می‌رود و عبادات طولانی می‌کند، فقط در فکر خودش باشد، نه به فکر آن حضرت؟<sup>۱</sup>

### قدر دانستن نعمت ولایت و میراث اهل بیت علیهم السلام

در سیره اعتقادی و عملی آیت‌الله بهجت رحمته الله علیه، اهل بیت علیهم السلام از جایگاه بسیار ممتاز و بی‌بدیلی برخوردار بودند و ایشان شیعیان را به شکرگزاری از این نعمت بسیار ارزشمند و بی‌بدیل توصیه می‌نمود و می‌فرمود:

چقدر شیعیان باید شکرگزاری کنند که سر و کارشان با اهل بیت علیهم السلام است و خداوند نعمت ولایت را به آن‌ها عطا نموده. طنطاوی<sup>۲</sup> درباره صحیفه سجادیه می‌گوید: «دون كلام الخالق و فوق كلام المخلوق»<sup>۳</sup> پایین‌تر از کلام خالق و برتر از کلام مخلوق». اکثر

۱. جمعی از شاگردان، صحبت سال‌ها، ص ۳۴۱.

۲. شیخ طنطاوی بن جوهری از علمای اهل سنت و صاحب تفسیر الجواهر است.

۳. «وانی کلماتها رأيتها فوق کلام المخلوق و دون کلام الخالق؛ و من هر چه در آن تأمل کردم، آن را برتر از سخن مخلوق و پایین‌تر از سخن خالق دیدم» (صحیفه سجادیه، با مقدمه آیه‌الله مرعشی نجفی، مقدمه، ص ۳۰. نیز ر.ک: هاشمی خویی، تکمله منهاج البراعه، ج ۱۶، ص ۱۱۷).

مردم دنیا نصرانی و مسیحی هستند و از قرآن محروم‌اند و بیشتر فرقه‌های اسلامی سنی و غیر شیعه‌اند و از صحیفه سجادیه، ادعیه ماثوره از اهل بیت و نهج البلاغه محرومند.<sup>۱</sup> آیت‌الله بهجت رحمته‌الله علیه در جایی دیگر چنین بیان می‌کند:

این همه ودایع، کتب، مخازن علم، روایات و ادعیه در اختیار ما گذاشته‌اند؛ به گونه‌ای که اگر کسی بخواهد امامی را حاضر بیابد یا صدایش را از نوار گوش دهد یا در خدمتشان باشد تا مطالب آن‌ها را استماع کند، بهتر از این‌ها پیدا نمی‌کند. همه چیز در دسترس ما است؛ ولی حالمان مانند حال کسانی است که هیچ ندارند.<sup>۲</sup>

### نتیجه

با توجه به آثار و سیره علمی و عملی حضرت آیت‌الله بهجت رحمته‌الله علیه در موضوع مهدویت، به حق می‌توان او را یکی از چهره‌های شاخص و تأثیرگذار مهدویت در عصر حاضر دانست. ایشان که یکی از شیفتگان دل‌باخته حضرت مهدی عجل‌الله تعالی فرجه‌ش بود، در آثار علمی و رفتاری و گفتاری خود همواره مردم را به حضرت حجت رهنمون کرده، نام و یاد حضرت را در فرصت‌های مختلف زنده نگه می‌داشت و برای منتظران ظهور آن حضرت، تکالیف فردی و اجتماعی متعددی قائل بود که بدون عمل به آن تکالیف، زمینه‌ها و شرایط ظهور حضرت فراهم نخواهد شد. از نظر آیت‌الله بهجت رحمته‌الله علیه هر شیعه منتظری در قبال امام زمان خویش وظایف و تکالیفی دارد که بدون عمل به آنان، جامعه مهدوی شکل نخواهد گرفت و امر ظهور و فرج حضرت ولی عصر عجل‌الله تعالی فرجه‌ش محقق نخواهد شد. شرط ارتباط قلبی و معنوی با حجت و ولی خدا در دوران سخت غیبت، عمل به این تکالیف است.

در دیدگاه وی، امام عجل‌الله تعالی فرجه‌ش به عنوان حجت‌الاهی از شیعیان و محبان خود، غافل نبوده، همواره به یاد ایشان و برطرف‌کننده هموم و غموم ایشان هستند؛ پس منتظران ایشان هم باید ایشان را حاضر و ناظر بر اعمال خویش دانسته، همواره به یاد امام زمان عجل‌الله تعالی فرجه‌ش خویش باشند.

۱. مرکز تنظیم و نشر آثار آیه الله بهجت (ره)، رحمت واسعه، ص ۶۲.

۲. همان، ص ۶۳.

## منابع

قرآن کریم

صحیفه سجادیه

۱. ابن بابویه، علی بن حسین، الامامة والتبصرة من الحيرة، چاپ اول، قم: مدرسه الامام المهدي عليه السلام، ۱۴۰۴ق.
۲. ابن شهر آشوب مازندرانی، محمد بن علی، مناقب آل ابی طالب عليهم السلام، چاپ اول، قم: علامه، ۱۳۷۹ق.
۳. ابن طاووس، علی بن موسی، الاقبال بالاعمال الحسنه (اقبال الاعمال)، چاپ دوم، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۹ق.
۴. \_\_\_\_\_، جمال الاسبوع، چاپ اول، قم: دارالرضی، ۱۳۳۰ق.
۵. ابن مشهدی، محمد بن جعفر، المزار الکبیر، چاپ اول، قم: النشر الاسلامی، ۱۴۱۹ق.
۶. ابن منظور، ابوالفضل، لسان العرب، چاپ سوم، بیروت: دارالکتب العلمیه، ۱۴۰۱ق.
۷. برقی، احمد بن محمد بن خالد، المحاسن، چاپ دوم، قم: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۱ش.
۸. بهجت، علی، صحبت سالها، تحقیق مرکز تنظیم و نشر آثار آیت الله بهجت علیه السلام، چاپ اول، قم: واژه پرداز اندیشه، ۱۴۰۳ش.
۹. بهجت، محمدتقی، بهجة الدعاء، قم: مؤسسه فرهنگی هنری البهجه، ۱۴۰۲ش.
۱۰. جمعی از شاگردان آیت الله بهجت علیه السلام، رحمت واسعه، قم: مؤسسه فرهنگی هنری البهجه، ۱۴۰۰ش.
۱۱. \_\_\_\_\_، حضرت حجت، چاپ پانزدهم، مرکز تنظیم و نشر آثار آیه الله العظمی بهجت، قم، ۱۴۰۲.
۱۲. جوادی آملی، عبدالله، حق و تکلیف در اسلام، قم: اسراء، ۱۳۸۴.
۱۳. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، چاپ اول، قم: مؤسسه آل البيت عليهم السلام، ۱۴۰۹ق.
۱۴. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، معجم مفردات الفاظ القرآن، دارالکاتب العربی،

۱۳۹۲ق.

۱۵. شریف رضی، محمد بن حسین، نهج البلاغه، قم: هجرت، ۱۴۱۴ق.
۱۶. صدوق (ابن بابویه)، محمد بن علی، کمال الدین و تمام النعمه، چاپ دوم، تهران: اسلامیه، ۱۳۹۵ق.
۱۷. \_\_\_\_\_، من لایحضره الفقیه، چاپ دوم، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۱۳ق.
۱۸. \_\_\_\_\_، الخصال، چاپ اول، قم: مؤسسه النشر الاسلامی، ۱۳۶۲.
۱۹. \_\_\_\_\_، امالی، چاپ ششم، تهران: کتابچی، ۱۳۷۶.
۲۰. \_\_\_\_\_، عیون اخبار الرضا علیه السلام، چاپ اول، تهران: جهان، ۱۳۷۸ق.
۲۱. \_\_\_\_\_، التوحید، چاپ اول، قم: جامعه مدرسین، ۱۳۹۸ق.
۲۲. صفار، محمد بن حسن، بصائر الدرجات، چاپ دوم، قم: کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، ۱۴۰۴ق.
۲۳. طبرسی، احمد بن علی، الاحتجاج، مشهد: مرتضی، ۱۴۰۳ق.
۲۴. طوسی، محمد بن حسن، اختیار معرفه الرجال (رجال کشی)، چاپ اول، قم: موسسه آل البيت علیهم السلام، ۱۴۰۴ق.
۲۵. \_\_\_\_\_، الغیبه، چاپ اول، قم: دارالمعارف الاسلامیه، ۱۴۱۱ق.
۲۶. \_\_\_\_\_، تهذیب الاحکام، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۴.
۲۷. \_\_\_\_\_، الاقتصاد، چاپ اول، نجف: جمعیه منتدی النشر، ۱۳۹۹ق.
۲۸. قمی، عباس، مفاتیح الجنان، قم: مشرقین، ۱۳۸۰.
۲۹. قمی، علی بن ابراهیم، تفسیر قمی، چاپ سوم، قم: دارالکتاب، ۱۴۰۴ق.
۳۰. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تحقیق علی اکبر غفاری، چاپ چهارم، تهران: دارالاکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ق.
۳۱. کفعمی، ابراهیم بن علی، البلد الامین، بیروت: اعلمی، ۱۴۱۸ق.
۳۲. \_\_\_\_\_، المصباح (جنة الامان الواقية)؛ چاپ دوم، قم: دارالرضی (زاهدی)،

۱۴۰۵ق.

۳۳. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، چاپ دوم، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۸ق.

۳۴. نعمانی، محمد بن ابراهیم، الغیبه، چاپ اول، تهران: صدوق، ۱۳۹۷ق.

۳۵. نوری، حسین بن محمد تقی، مستدرک الوسائل، چاپ اول، قم: موسسه آل البيت علیهم السلام،

۱۴۰۸ق.

۳۶. هاشمی خویی، حبیب الله، تکمله منهاج البراعه، بیروت: انوار الهدی، ۱۳۹۲ق.